

HIRUNDO DAURICA STRIOLATA Temm. et Schleg.

In zijn bekend boek duidt VAN BALEN deze zwaluw aan als de blauwstaart-zwaluw. Bepaald teekenend kan ik deze benaming niet vinden; „Javaansche huis-zwaluw” zou naar mijn meening beter zijn.

Over zwaluwen is in de jaargangen van De Tropische Natuur niet veel te vinden. Onder juiste opgave van den soortnaam zijn ze daarin practisch niet genoemd. Wel is er op verschillende plaatsen van „zwaluwen” sprake, maar die opgaven blijven zoo algemeen, dat er zelfs niet eens uit blijkt of er werkelijk echte zwaluwen, dan wel gierzwaluwen bedoeld zijn. En toch is dit — zelfs in de vlucht — niet moeilijk uit te maken. Bij de laatste toch zijn de vleugels proportioneel veel langer en de staart kort. Dit komt in rusthouding wel zeer opvallend uit, doordat de vleugelpunten langgerekt kruisgewijs over elkaar geslagen, over den staart heen, uitsteken. Juiste aangave is dus zeer wel mogelijk, maar ook de soort van zwaluw kan door iederen geïnteresseerden opmerker zonder moeite worden vastgesteld. Zóó soortenrijk is de Javaansche fauna niet aan zwaluwen: er komen slechts vier soorten voor, waarvan twee alléén in de Westmoesson-maanden. Dit zijn de trek-zwaluwen, die uit noordelijke landen afdalen om hier te overwinteren. De twee soorten, die op Java broeden: *Hirundo tahitica javanica* SPARMM. en de onderhavige soort, zijn heel gemakkelijk uit elkaar te houden. De eerste is het kleinste, op de bovendeelen is zij blauwzwart-metaalglanzend, keel en borst zijn kastanjebruin en de overige onderdeelen muisvaal. Aan den onderkant van de staartpennen zijn witte plekjes, hetgeen in vlucht opvalt als de vogel niet te hoog vliegt. De tweede is beduidend grooter, de bovendeelen zijn eveneens metaalglanzend-blauwzwart met kastanjekeurige stuit, terwijl de geheele onderzijde wit is met zwarte overlansgerichte streepjes. Deze zwarte streepjes worden gevormd door de zwarte schachtjes der overigens witte veertjes. In de vlucht valt zij bijzonder op door de lang uitstekende punten van den gegaffelden staart; op de bijgevoegde foto komen tekening, grootte en vorm verder nader uit. Door de Javanen hoorde ik deze soort als kedali aangegeven; deze naam wordt echter ook voor andere soorten en zelfs ook voor gierzwaluwen gebruikt.

Hirundo daurica striolata is er op belust haar nest in de menschelijke woningen te bouwen. Soms netselt zij het als $\frac{1}{4}$ bol tegen plafond en één muur, soms als $\frac{1}{8}$ bol in den hoek van plafond en twee muren; niet zelden ook wordt het nest tegen het plafond, vrij van de muren, gemaakt. In de gevallen, dat ik dezen vorm zag, was het nest steeds karakteristiek. Het bestaat dan uit een min of meer platte halve bol, het eigenlijke nest, met daarvóór een smaller gedeelte, hetgeen ik het portaal noem. Aan de voorzijde van het portaal is het vlieggat gelegen. In 1926 had ik gelegenheid zoo'n nest op te meten. De geheele lengte bedroeg 40 cm, waarvan 20 cm op het eigenlijke nest en 20 cm op het portaal kwamen. Het was 20 cm breed — dus rond — en in het midden 11 cm hoog; het portaal was 12 cm breed en in het midden 8 cm hoog. Het inwendige van het nest was op den bodem met een paar kippenveertjes bekleed; het portaal had geen voering. Het geheel was in de richting van de diagonaal van het plafond geplaatst en was 1 cm van de muren verwijderd. In Mei 1927 zag ik de zwaluw te Buitenzorg nestelen op een vooruitstekend muurgedeelte onder een afdak. Het nest had een onderlaag van

klei en was van boven geheel open, van binnen was het overvloedig gevoerd met droge grassprietjes en veëren. Het gras hing rondom over den kleien onderbouw heen.

In de omstreken van Tjepoe noteerde ik in 1926 den broedenden vogel in Februari, Maart en Juni, in 1927 in Februari en Maart. Als begindatum van het legsel berekende ik in deze gevallen in 1926: 10 Januari, 6 Maart en 5 Juni; in 1927: 2 Januari en 1 Maart. Voor Buitenzorg geeft SODY, in het „Orgaan van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen”, Afl.4, April 1927, als broedmaanden op voor de laatste $2\frac{1}{2}$ jaar, dus voor 1925, 1926 en de helft van 1927, Maart en Mei; in Maart vermeldt hij één geval, in Mei 3. De legfels van Januari en Maart 1926 in de omstreken van Tjepoe betreffen eenzelfde nest. Het is dus zeer waarschijnlijk dat hetzelfde vogelpaar na een tussenpoos van ongeveer twee maanden een nieuw broedsel grootbrengt. Het aantal eieren dat ik aantrof was steeds twee; deze zijn wit. Ook zag ik nimmer meer dan twee jongen in een nest (3 waarnemingen). Evenals dit in Europa het geval is, vereenigen de zwaluwen zich ook op Java soms in groot aantal. In 1926 nam ik dat waar langs de spoorlijn tusschen Solo en Djocja. De aantekening dezer waarneming heb ik tot mijn spijt niet kunnen terugvinden, zoodat ik de maand niet kan opgeven. Ik meen mij te herinneren, dat het *Hirundo daurica striolata* was, doch ben er niet zeker van, zoodat het ook mogelijk is, dat het de op winterverblijf zijnde *Hirundo rustica gutturalis* SCOP. was. De zwaluwen zaten op de telegraafdraden. Merkwaardig is, dat de geheele troep opvloog toen de trein voorbij kwam; wanneer zich één of slechts enkele zwaluwen op de draden bevinden tijdens het voorbijgaan van een trein blijven deze als regel rustig zitten.

Gelijk bekend bemachtigen de zwaluwen in het algemeen hun prooi tijdens de vlucht en getrouw aan deze zwaluwen-gewoonte is ook *Hirundo daurica striolata* een rusteloze vlieger; wellicht is er geen enkele vogel die zooveel uren van den dag vliegende doorbrengt als de zwaluw. In dit opzicht geven alleen de gierzwaluwen hun niets toe. De vogel is dus op vliegende insecten aangewezen; daardoor zijn rupsen, keverlarven en in het algemeen larven, wormen, duizendpooten, schorpioentjes en insecten met constant-zittende of op-den-grond-verblijvende gewoonten vanzelf reeds van zijn dieet uitgesloten. *Hymenoptera*, *Diptera*, *Hemiptera*, sommige keversoorten etc. zullen dus uit den aard der zaak het voedsel vormen. De tijd van het

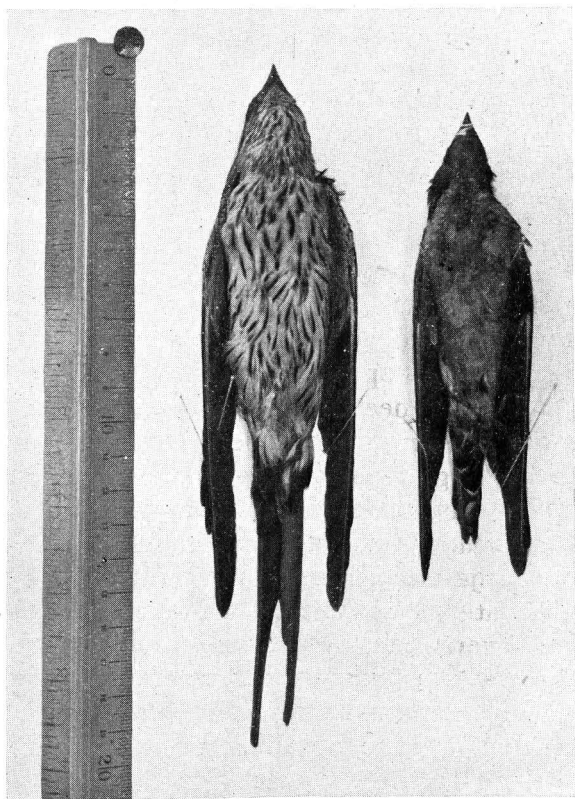

Fig. 1. Links: *Hirundo daurica striolata* TEMM. et SCHLEG. Rechts: *Hirundo tahitica javanica* SPARMM.

jaar zal dus vanzelfsprekend zeer van invloed zijn op de samenstelling van het menu, aangezien de disch niet alle maanden van het jaar — en ook niet alle jaren! — van dezelfde insecten-soorten voorzien is. KONINGSBERGER vermeldt in „De vogels van Java”: „Bartels nam haar ook in thee-aanplantingen waar en vond bij drie

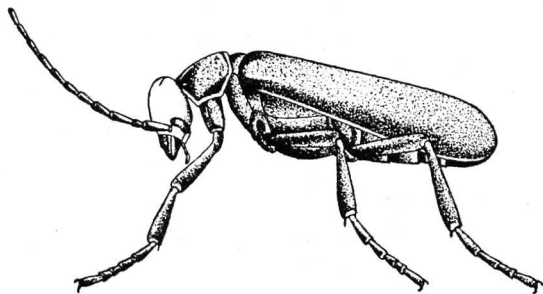

Fig. 2. *Epicauta ruficeps* van terzijde gezien ($\times 2\frac{1}{4}$).

van Februari 1926, dat ik hierboven reeds vermeldde, kon ik gedurende enkele dagen observeeren en daarbij vaststellen, dat deze jongen werden „groot gebracht” uitsluitend met een Cantharide-kever, namelijk *Epicauta*

ruficeps ILL., waarvan hierbij een teekening wordt gegeven. Gedurende twee dagen zag ik de ouder-vogels slechts tweemaal een ander insect aanbrengen, beide keeren een Pyrrhocoride-wants. Op een middag observeerde ik den vogel aan één stuk door van 25 voor 3 tot 4 uur. In dien tijd werden 11 *Epicauta*'s aangebracht, dus gemiddeld om de 8 min. één, of voor iederen jongen vogel één om de 16 min. De ouder-vogels werden in hun operatie's echter zienlijk gestoord door den ongewonen waarnemer, vooral in den beginne toen ik op een stoel zat dicht bij het nest. Telkens als de vogels binnenkwamen, verloren ze tijd door eerst een oogenblik zenuwachtig op een hertengewei te zitten, dat in de voorgalerij hing. Toen ik mij later zoo ver mogelijk verwijderde en van daaruit mijn waarnemingen met den kijker verrichtte, waren ze wel meer in hun gewone doen, maar toch verloren ze nog tijd door op het hertengewei plaats te nemen. De bewoners deelden mij mede, dat de zwaluwen zulks nimmer deden als er geen vreemde personen in de voorgalerij waren, tenzij er reeds een van de ouder-vogels bij het nest was, in welk geval

de andere op het hertengewei wachtte om terstond naar het nest toe te vliegen als dit vrij was. Het aantal *Epicauta*'s, dat als regel werd aangevoerd, zal dus veel grooter zijn geweest, dan ik vaststelde. — Uit het bovenstaande zou zijn op te maken, dat de zwaluwen hun „gewone” menschen kennen. — De *Epicauta*'s werden den jongen levend en in hun geheel overgereikt, hetgeen ik tijdens het voederen duidelijk kon vaststellen. Later bleek het overtuigend toen een paar kevers, die bij het overreiken aan de jongen

exemplaren de maag hoofdzakelijk gevuld met talrijke kevers en andere insecten, waaronder zelfs wantsen”. VAN BALEN vermeldt in zijn „Dierenwereld van Nederlandsch Indië” bijna woordelijk hetzelfde. Voor zoover ik dat heb kunnen vaststellen is er in de literatuur nog nergens in bijzonderheden iets over het voedsel van de onderhavige soort vermeld (het aangehaalde is alles wat ik daaromtrent kon opsporen).

De volgende waarnemingen werpen hierop eenig licht. Het nest met jongen

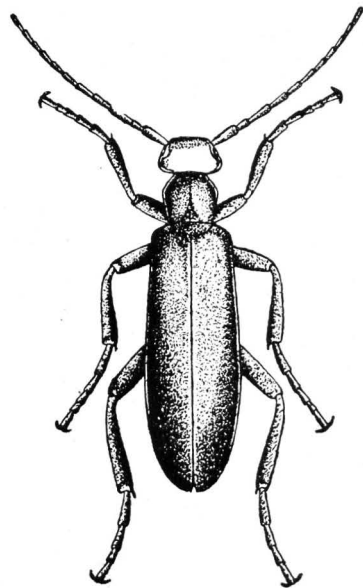

Fig. 3. *Epicauta ruficeps* van boven gezien ($\times 2\frac{1}{4}$).

ontsnapt, weer ongedeedd wegvlogen. 's Nachts verbleven de ouder-vogels in het portaal van het nest; 's morgens, zoodra de eerste zonnestralen doorkwamen, waren ze al weer in de weer. Om vast te stellen of ook de soortgenooten zoo verzot op *Epicauta*'s waren, schoot ik op een avond elders zulk een zwaluw. Deze was volgepropt met uitsluitend *Epicauta*-deelen; ik telde er zeven koppen tusschen. Onze zwaluw kan van *Epicauta* echter slechts een paar maanden profiteeren, aangezien de kever — voor zoover ik dat kon vaststellen — alleen van Januari tot omstreeks Mei voorkomt, terwijl in sommige jaren het insect practisch in het geheel niet optreedt en het in vele streken stéeds afwezig is, zoodat de zwaluw dan — en daar — op ander voedsel is aangewezen.

Dit *Epicauta*-dieet nu heeft nog een zeer belangwekkende zijde. Het staat namelijk vast, dat dit insect vergiftig is voor het dierlijk lichaam. — In het „Geneeskundig Tijdschrift voor Ned. Indië“, jaargang 1881, geeft een medicus een vergiftigingsgeval van 2 personen weer, dat door middel van *Epicauta* was bewerkt. — In den darminhoud van den kever is strichnine aangetoond — zie l.c. — en de kever bevat een sterk blaastrekkende alcaloïde stof — zie het „Pharmaceutisch Weekblad“, 1917, blz. 295 —, die op de menschelijke huid na korten tijd dik opgezette blaren verwekt. Om zich daarvan te overtuigen is het voldoende den kever aan te pakken en het vocht, dat bij verstoring uit den mond en tusschen de geledingen der pooten te voorschijn komt, op den voorarm te smeren. Na korten tijd zullen ter plaatse blaren ontstaan, die een licht schrijnende pijn veroorzaken.

Hier beleven we dus het merkwaardige geval, dat een vogel ongehinderd een giftig insect eet, er zijn kroost zelfs mee grootbrengt — ik zag de jongen uitvliegen en het tweede broedsel werd ook met *Epicauta* grootgebracht — zonder dat zich ook maar iets vertoont van de verschijnselen, die daardoor bij den mensch optreden.

Opvallend is het, dat in de entomologische werken de Canthariden algemeen worden genoemd als insecten, die niet worden vervolgd door dierlijke vijanden en telkens wordt dan de aandacht gevestigd op de vloeistoffen, die ze bij verstoring „tot hun bescherming“ uitscheiden. Na het bovenstaande is het duidelijk, dat dit in zijn algemeenheid zeker niet juist is en rijst zelfs de vraag, of de kevers door die uitscheidingen „überhaupt“ beschutting ondervinden.

Buitenzorg, October 1929.

Fr. A. Th. H. VERBEEK.

KORTE MEDEDEELINGEN

De koeboeng (*Galeopithecus volans* L.). — Het was in Zuid-Sumatra, in 1926, dat ik tijdens een inspectie in de pasirah-doesoen Penjandingan van de marga Sosok Boelai Rajap voor het eerst deze dieren, die aan verschillende systematici zooveel hoofdbreken hebben bezorgd, in het wild waarnam. Na afloop van de werkzaamheden deed de pasirah en een groot gedeelte van de doesoen-bevolking mij uitgeleide. Plotseling werd ik attent gemaakt op koeboeng's, die in een klapperboom hun middagslaapje hielden. Het kostte nog eenige moeite alvorens ik ze ontdekte, zoo veel geleek de wollige, olijfbuine met witte vlekken bezaaide vacht op de naaste omgeving. Daar ik deze dieren wilde fotografeeren, gaf ik opdracht om ze te vangen. De pasirah liet toen zijn menschen in nabij gelegen klapperboomen klimmen om te beletten, dat de koeboeng's langs den stam naar boven zouden klauteren. Toen de posten bezet waren, werden zij uit hun slaapboom gejaagd door met een stuk hout tegen den stam te kloppen.

Het was een onvergetelijk schouwspel om deze nachtdieren thans overdag met groote zekerheid van den eenen boom naar den anderen te zien zweven. Geruischloos kwamen zij in